

ადამიანს უკარგავს სულის სიმშვიდეს, ვინაიდან იმას ჰგონია, რომ ჩაღაცა დანაშაულობას სჩადის, როდესაც ბოლომდის ვერ ისმენს ღვთის-მსახურებას, ან ისე ვერ ისმენს, როგორც ჯერ არს. ამისათვის საჭიროა ღვთის-მსახურება შემოკლდეს და განმარტივდეს ისე, როგორც ეს შეეფერება დღევანდელ პირობებში მყოფ მორწმუნე იდამიანის ცხოვრებას.

საკითხავია, რამდენადა გვაქვს ჩვენ ასეთი განმარტივებისა და შემოკლების უფლება. ვინც ჩვენი ეკლესიის რიტუალის ისტორიას გასცნობია, მან იცის, რომ ღვთის-მსახურება მკრატელად უნდა იქცეოდეს. მოციქულებიდან მოყოლებული ის დროთა განმავლობაში თანდათან იცვლებოდა, ვიდრე დღევანდელი სახე არ მიიღო. ჩვენ რომ შევადაროთ მაგალითად უძველეს დროის და ელვანდელი კურთხევანი, დავინახავთ, რომ ის წესები, რომელთა შესრულებას ეხლა საათობით სჭირია დრო, ძველს რედაქციებში განისაზღვრება მხოლოდ რამოდენიმე ლოცვით. ავიღოთ თვით წირვის წესი: იმისი მოციქულთა დროინდელი უცვლელი დღაფთვებ არის ეგრედწოდებული „საეპიკოპოსტიო კანონი“, დანარჩენი ნაწილი კი ცვალებადია. ჩვენ ვიცით, რომ იაკობ მოციქულის ჟამის წირვა, მკრატელად გრძელი და ვრცელი, შემოკლდა ბასილი დიდმა, ხოლო ამ უკანასკნელის იოანე ოქროპარმა. აქედან ნათლად ჩანს, რომ პრინციპი ცვალებადობისა ჩვენი ეკლესიისათვის უცხო არაა. ეს რომ ასე არ იყოს, ისტორიაში უბრალოდ არ ვხვდებოდით წმიდა საფლავისა, სკონდილთა მონასტრისა, სოფია წმიდისა, სტოდისა და მონასტრის, მოწმიდელთა და საბაწმიდის ტიბიკონებს, რომელნიც თავიანთ ელფერს აძლევდნენ ღვთის-მსახურებას, შესაფერ წესებს თხზავდნენ და თავიანთებრად აყალიბებდნენ საეკლესიო წიგნებს.

როდესაც ლაბარაკია ღვთის-მსახურების და საზოგადოთ ტიბიკონის განმარტივებაზე, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ დღევანდელი ტიბიკონი სრულიად მოსპობილ იქნეს; ის შეძლება დარჩეს იმდეთის, ვისთვისაც დანიშნულია და ვისაც შეძლება აქვს უფრო სისრულით შეინახოს ის, სახელდობრ მონასტრებში. შეიძლება შენახულ იქნეს ის აგრეთვე საკათედრო ტაძრებში, სადა სამღვდელთმთავრო ღვთის-მსახურება ქრულდება ხოლმე. რაც შეეხება სამრევლო ტაძრებს, კი იგი შემოკლებულუნდა იქმნეს. ამისი მაგალითი ისტორიაშიც გვაქვს. კონსტანტინოპოლის „დიდ ეკლესიას“, ეგრედწოდებულ „სოფიას“, სადა კატრიარქი „საზვიმო“ ღვთის-მსახურებას ისრულდება ხოლმე, თავისი ტიბიკონი ჰქონდა, უფრო

ღვთის-მსახურება და საეკლესიოება.

(მისსენება, წაითხუელი სრულიად საქართველოში 1917 წლის საეკლესიო კრებაზე).

საქართველოს ეკლესიას, როგორც წვერს აღმოსავლეთის მართლმადიდებლობითი ეკლესიისას, აქვს მკრატელ რთული და ვრცელი რიტუალი, ე. ი. ღვთის-მსახურების წეს-რიგი. ჩვენი ღვთის-მსახურება იმდენად ვრცელია, რომ ძნელად თუ ვინმე მოიპოვება იგი თ როკელ. მაკ შესძლოს ტიბიკონისებური ლოცვა ბოლომდის მოისმინოს. დღევანდელი ტიბიკონი, რომელიც განსაზღვრავს ჩვენს ღვთის-მსახურებას, არის სამონასტრო, ის დანიშნულია ბერ-მონაზონთათვის, რომელნიც სულ სხვა პირობებში იმყოფებიან, ვიდრე ყოველდღიურ კირ-ვარამში გართული და ათასგვარ ზრუნვით შეპყრობილი ადამიანი. აღსანიშნავია რომ ტიბიკონისებური ღვთის-მსახურება მონასტრებშია კი არ რულდება დღეს, მხოლოდ ძველს ათონზე სკდილობენ ბერები იმის სისრულით დაცვას და აღსრულებას, და იქ ღამისთევითა ლოცვა, მაგალითად, ღამისთევია ამ სიტყვის ნამდვილი მნიშვნელობით. თუ მონასტრებშია კი ვერ ახერხებენ ტიბიკონის შესრულებას, განა შესაძლოა ის ასრულდეს სოფლად? ცხადია რომ არა, და ეს გარემოება კი მორწმუნე

24 დავსამიქ. 25; ბაკრატაონი (ძე ლევან ქათ-
 ლის მმართველას). 26) ორბელიანი. 27) ხუჩუ-
 ლიძე. 28) ბაკრატაონი (ძე მეფისა იესე I-ისა).
 29) ჭანდია. 30) ბაკრატაონი (ძე მეფისა ირა-
 ლი II-ისა).

ვრცელი და რთული, ვიდრე სამარელო ეკლესიებს; ეს უკანასკნელი ზოგად მიღებულ ტიპიკონს სოფლის ცხოვრებას და მოთხოვნილებას უფარდებდნენ.

რასაკვირველია, რიტუალის განმარტივების საქმე მთავარმა საეკლესიო ორგანომ უნდა იკისროს; შეუძლებელია ის კერძო პირთა საწვალელებად გადაქცეს. ამისთვის უთუოდ საჭიროა აღმოსავლურ ეკლესიათა თანამეგობრე ლიტურგიული პრაქტიკის ცოდნა, ღვთის-მსახურების ისტორიულ-არქეოლოგიური თვალსაზრისით გაშუქება, იმისი არსებითი ნაწილების უმნიშვნელოთაგან გარჩევა, სიტყვით აქ საჭიროა შემინდა სამეცნიერო ძიება. ერთადერთი კომპეტენტი ორგანო, რომელმაც უნდა უხელმძღვანელოს ამ საქმეს მეცნიერ-სპეციალისტთა საგანგებო კომისის საშუალებით, არის საკათოლიკოზო საბჭო.

ერთი მთავარი საკითხთაგანია აგრეთვე თუ რა ანბანით უნდა იბეჭდებოდეს საღვთის-მსახურო წიგნები. ჩვენს ეკლესიაში თავიდანვე მიღებულია საღვთის-მსახურო წიგნების საბეჭდად ეგრედწოდებული „ხუცური“ ანბანი. ამას, რასაკვირველია, თავისი ისტორიული მიზეზი აქვს. პირვანდელი უძველესი ანბანი ქართული მწერლობისა, როგორც ესაა დამტკიცებულად უნდა ჩაითვალოს ქართულ პალეოგრაფიაში, არის „ხუცური“, რომლიდანაც თანდათანობით მხედრული განვითარდა. პირველად „ხუცური“ ანბანით იწერებოდა არა თუ საღვთის და საეკლესიო წიგნები, არამედ საერო ხასიათის ნაწარმოებნიც. მხედრულის გაბატონების შემდეგ „ხუცური“ საეკლესიო ანბანად დარჩა, თუმცა, უნდა ვსთქვათ, მეტვარეზე საუკუნეში უკვე საეკლესიო წიგნების წერაც იწყეს მხედრული ანბანით. თუ მხედრულობაში მივიღებთ, რომ ხუცური ღრეს ყველასათვის ხელმისაწვდომი არაა და მხედრულთან შედარებით უფრო ძნელი საკითხავია, უნდა ვადვიაროთ, რომ არავითარ საჭიროებას არ წარმოადგენს საღვთის-მსახურო წიგნების ხუცურად ბეჭდვა და დროა ეკლესიაშიც მხედრული ანბანი შემოვიღოთ ხმარებაში. ბევრი მორწმუნე ქართველი იჩენს იმეთ, რომელსაც საეკლესიო წიგნების წაკითხვა სწყურია, მაგრამ „ხუცურის“ უკუღმარებობა უშლის ხელს. რათ უნდა დაუხშოთ მას კარი მაღალ პოეზიით და გრძნობით აღსავსე საღვთისა? უნდა გვახსოვდეს, რომ ამგვარ მოვლენას ადგილი აქვს მხოლოდ საქართველოს ეკლესიაში და აგრეთვე რუსეთისაში, სიდაც საეკლესიო წიგნები „სლავური“ ანბანით იბეჭდება; სხვა ეკლესიებში კი, მაგალითად საბერძნეთისაში,

სომხებისაში, — ყველგან ერთი და იგივე ანბანი არის ხმარებაში.

საღვთის-მსახურო წიგნების გამოცემის დროს უნდა მივქცს აგრეთვე ყურადღება ზოგიერთ მეტად დაძველებულ ფრაზებისა და წინადადებათა განმარტივებას და თანამედროულად და უფრო გასაგებად გადმოკეთებას. თვით ლიტურგიის წესში ჩვენ ვხვდებით ისეთ ადგილებს, რომელთა გაგება მეტად ძნელია არამც თუ უბრალო მსმენელისათვის, არამედ ცოტად თუ ბევრად ძველს მწერლობაში დახელოვნებულისათვისაც. ავიღოთ, მაგალითად, „რომელი ქერობინთა“ ს მეორე ნაწილი: „და ვითარცა მეუფისა ყოველთასა შემწყნარებელსა ანგელოზთაებრ უხილაად, ძღენის შემწირველთა, წესათასა, ალილოა“. — ეს საქმეც, რასაკვირველია, იმავე საკათოლიკოზო საბჭოს კომპეტენციას უნდა მიენდოს.

ერთ-ერთი მთავარი მორიგ საკითხთაგანია აგრეთვე ჩვენი სამღვდლოების ჩაკეულობა. სამღვდლოება თავისი განსაკუთრებული ტანისამოსით განსხვავებული და გამოთიშულია დღეს თავის სამწყსოაგაგან. სამღვდლოების ეს ჩაკეულობა, ანაფორა-კაბები გამოამუშავდა განსაკუთრებით აღმოსავლეთის ეკლესიაში, უფროკი რუსეთში, სიდაც თითქმის ყველა წოდებას და ყოველგვარ პროფესიას თავისი ფორმაჰქონდა მიჩემებული. დასავლეთ ევროპაში ეს ასე არ არის. იქ არამცთუ ადგილობრივი მღვდელმსახურნი, არამედ მართლმადიდებელი სამღვდლოებაც ჩვეულებრივს საერო ტანისამოსს ატარებს ხოლმე. აქ საჭირო არაა შეჩერება იმაზე, თუ რა უხერხულობას შეიცავს სამღვდლოების გამოთიშვა მორწმუნეთა კრებულისაგან ამ განსაკუთრებული ტანისამოსით, ეს ყველასათვის ცხადი უნდა იყოს, აქ შეეჩერდებით მხოლოდ საკითხზე, შესაძლებელია თუ არა სამღვდლო პირებმა გარეშე საღვთის-მსახურო ადგილისა ჩაიცვას ჩვეულებრივი საერო ტანისამოსი, ყოველი მოქალაქე რომ ატარებს.

თუ ისტორიულად შევხებით ჩვენ ამ საკითხს, დავინახავთ, რომ განსაკუთრებული ტანისამოსი სამღვდლო პირთათვის შემდეგი დროის ნაყოფია, თავდაპირველად მღვდლები ტანისამოსით და გარეგნობით სრულიადაც არ განირჩეოდნენ თავიანთ სამწყსოაგაგან, ისინი ისეთსავე ტანისამოსს ატარებდნენ, რასაც სხვები. საისტორიო და საარქეოლოგიო კვლევა-ძიება ამ საკითხზე შემდეგ პასუხს იძლევა. თავდაპირველად სამღვდლოება ეკლესიაში, ღვთის-მსახურების დროს, და ეკლესიის გარეშე, სახლ-

ში, ერთსა და იმავე ტანისამოსს ატარებდა, ეს ტანისამოსი კი არაფრით არ განირჩეოდა იმ ტანისამოსისაგან, რომელიც ეცათ საერო პირთ ძველს რომსა და საბერძნეთში. ძველი რომაელები ატარებდნენ გრძელსა და სრულ ტანისამოსს, რომელსაც ერქვა ტუნეკა ანუ ხიტონი, ბერძნულად სტიქარიონი, პალლიუმში ანუ იმატიონი, გინა თუ პენულა, ბერძნული გამოთქმით ფლონიონ; პირველი ამთავანი არის პროტოტიპი. ჩვენი დროის სტიქარისა, მეორე კი ფლონისა, ის, რასაც ჩვენ დღეს ვეძახით გინგილას (მღვდლის გინგილას ოლარი ქვია), რომში ცნობილი იყო „ორარის“ სახელით და წარმოადგენდა გრძელს და ფართო ხელის ლენტს, რომელსაც ბევრზე ატარებდნენ პირისა და სახის მოსაწმენდად. პირველი ექვსი საუკუნის განმავლობაში სამღვდლოებას იმავე ტანისამოსს ჰხმარობდა ეკლესიაშიც და ეკლესიის გარეშე, ასე რომ ტანისამოსით ის არ განირჩეოდა საეროთაგან. მეშვიდე საუკუნეიდან-კი საქმე შეიცვალა.

მეექვსე საუკუნეში რომში ფეხი მოიკიდებოდა გერმანულმა კულტურამ, რომელმაც თან მოიტანა მოკლე გერმანული სახედილო ტანისამოსი. ვინაშემდეგ ტანისამოსი უფრო უდრწრო სახმარებელი იყო და თან ხელმისაწვდენიც, მასამ ადვილად და ძალიან მალე გადაიღო ის. სამღვდლოებაში კი, როგორც უფრო კონსერვატიულმა ელემენტმა, ამ ახალს, ბარბაროსულ ტანისამოსს ზურგი აქცია და ისევ ძველებური გრძელი და სრული ტანისამოსი შეინარჩუნა. ამანარად, მეშვიდე საუკუნიდან თავი იჩინა განსხვავებამ სამღვდლო და საერო ტანისამოსს შორის. მეცხრე საუკუნემდე სამღვდლოება ღვთის-მსახურების დროს და შინაურ ცხოვრებაში ერთსა და იმავე ტანისამოსს ატარებდა. მეცხრე საუკუნიდან საეკლესიო ცხოვრებამ აღმოაჩინა, საბერძნეთში, სპეციფიური ორთოდოქსალური ელფერი მიიღო და ამ მოვლენამ თავისი ბეჭედი სამღვდლო ტანისამოსსაც დაასვა. საბერძნეთში ამ დროიდან ხმარებაში შემოდის გრძელი, ჩვენებური ახალუხის მსგავსი, ტანისამოსი, რომელსაც „კაბალიონს“ უწოდებდნენ; ამ „კაბალიონს“ იცვამდნენ როგორც საეროანი, ისე სამღვდლოანი ეკლესიის გარე, ოჯახურს ცხოვრებაში, ეკლესიაში-კი, ღვთის-მსახურების დროს, ძველებური რომაულ გრძელსა და სრულს ზემონახსენებს ტანისამოსს ჰხმარობდნენ. ამ ნაირად მეცხრე საუკუნიდან თავი იჩინა განსხვავებამ სამღვდლოთა საღვთის-მსახურა და საოჯახო ტანისამოსში. „კაბალიონი“ რომელსაც სამღვდლოება იცვამდა, გადმოღებულ იქმნა ჩვენშიაც

და შეიქნა ჩვენებური სამღვდლო პირთა „კაბის“ პროტოტიპად. რაც შეეხება „ანაფორას“, ეს გარუვანი ფორმით იგივე კაბაა, მხოლოდ მის ზევით ჩასაცმელი; ეს თვითონ სახელწოდებიდანაც სჩანს: ანაფორა ბერძნული სიტყვაა და ნიშნავს „ზემოდან სატარებელს“. ჩვენში რომ სამღვდლოება ტანისამოსით საეროთაგან არ განირჩეოდა, ეს იქიდანაც სჩანს, რომ ჩვენებური ჩოხა-ახალუხი, წარმოადგენს განვითარებას ბერძნული „კაბალიონისას“, რომელიც, როგორც აღნიშნული იყო, სამღვდლო პირთა ტანისამოსად იქცა. ჩვენში მართლაც ხშირად სამღვდლო ტანისამოსს ჩოხას ეძახდნენ. ეს იქიდანაც სჩანს, რომ ბერძნის ტანისამოსს; რომელიც არაფრით არ განსხვავდება სამღვდლო პირთა ტანისამოსისაგან, არამც თუ ძველად, ეხლაც ხშირად ეძახიან ჩოხას. ამანარად, როგორც რომსა და საბერძნეთში, ისე საქართველოშიაც სამღვდლო ტანისამოსი არაფრით არ განსხვავდებოდა საეროთა ტანისამოსისაგან; თუ ეს ასე იყო ყოველგან ძველად, არც ეხლა იქნება რაიმე განსაკუთრებული, სამღვდლოებაში რომ იგივე ტანისამოსი ატაროს, რაც საზოგადოებრივად ხმარებაშია.

გარდა ტანისამოსისა სამღვდლოება განირჩევა საეროთაგან გრძელი თმებით; ვერც ისტორიაში, ვერც საეკლესიო კანონებში ჩვენ ვერ ვიპოვით გრძელი თმების ტარების გასამართლებელ საბუთებს, პირიქით, აქ ყველგან აკრძალულია გრძელი თმების ტარება. ქრისტეანობის პირველ ხანაში, მოციქულების დროს, გრძელი თმების ქონა იდი სირცხვილად იყო მიჩნეული. მოციქული პავლე ამბობს: „მამაკაცებან თუ გარდაუტყოს თმა გრძელად, უშუალოდ არს მისა“ (1 კორ. XI, 14); იოანე ოქროპირი, ეპიფანე კუპრელი, ნეტარი იერონიმე, თეოდორე სტრიდილი და სხვები ერთხმად აღუკრძალავენ საღვდლო პირთ, თითონ ბერძნულს-კი, გრძელი თმების ტარებას, ვინაშინდნ გრძელი თმების ტარება წარმართების სიყველიათო. „მოციქულთა დადგენილებანი“ აგრეთვე აღუკრძალავენ გრძელ თმების დაყენებას, რასაც ისინი შეძახთა და მემრუშეთა თვისებად სთვლიან. მეშვიდე საუკუნეში არამც თუ გრძელს თმებს არ იყენებდნენ, პირიქით ჩვეულებაში შემოვიდა თავისი კვალი პირველი თმის გა-მოპარსვა. ასეთი პრაქტიკის მომგონებელია ეხლა მღვდლოთმთავრების მიერ წიგნის-მითხევილად კურთხევის აღკვეცა. მეექვსე მსოფლიო კრების 21 და 42 კანონი მოითხოვს მღვდლებისა და ბერებისაგან, რომ იმათ თმები აღიკვეცონ თუ მღვდლოდ და ბერად დარჩნულნათ. ამასვე ამოწმებენ პატრიარქი გერმანე

(VII საუკუნე), პატრიარქი პეტრე ანტიოქიელი (XI ს.), ვალსამონი (XII ს.), სვიმეონ სოლონელი (XV ს.) და ეგრედწოდებული პილალიონი (კანონთა განმარტებანი), რომელიც 1800 წელს გამოიცა საბერძნეთში. ამნაირად, გრძელი იმპერატორება ძველად არამტოუ სავალდებულო არაა, პირიქით, როგორც დავიანანეთ, აკრძალულიც კი არის. მაშასადამე ესლაც სავალდებულო არ უნდა იყვეს: სამღვდლო პიჭათათვის გრძელი თმების დაყენება. თვით მათ სურვილზე უნდა იყვეს დამოკიდებული როგორ თმებს ატარებენ ისინი: გრძელსა თუ მოკლეს, შეკრევილს.

დ ე ბ უ ლ ე ბ ა ნ ი :

1) საქირია ჩვენი ღვთის-შსახურება განმარტივდეს, ცხოვრებას დაუახლოვდეს და, შეძლებისდაგვარად, შინაარსით და ფრაზეოლოგიით სმშვადლო მლოცველ-მორწმუნეთათვის ვასაგები იყოს. ამის მოსაგვარებლად საკათოლიკოზო საბჭოსთან უნდა დარსდეს განსაკუთრებული „საღვთის-შსახურო კომისია“.

2) საღვთო და საეკლესიო წიგნების საბეჭდავად უნდა შემოღებულ იქმნეს მხედრული ანბანი, ვინაიდან ამ შემთხვევაში ეს წიგნები ფართო მასისთვის უფრო ხელმისაწვდენი იქნება.

3) კრებულის წევრთათვის სავალდებულო არ უნდა იყოს ეკლესიის გარეშე ანაფორის ტარება: სურვილისამებრ მათ შეუძლიათ საერო ტანისამოსი ატარონ.

4) მათთვის აკრძალული თმებისა და წვერის ტარება უნდა იყოს სავალდებულო, ესეც კერძო სურვილზე უნდა იყოს დამოკიდებული.

დ ე ბ ა. კ ე რ ე ლ ი ძ ე .